

УДК: 141.7:316.3«312»: 167.1(045)

Сучасне суспільство та деякі проблеми його дослідження

М.О. МЕРГЕЛІШВІЛІ

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна
E-mail: ihed@ukr.net**Авторське резюме**

Відомо, що вдало підібраний арсенал методологічних засобів у сфері соціального пізнання це не лише суттєва складова успішного дослідження, але й опосередкований внесок у розвиток соціуму. Тому будь-яке суспільство потребує адекватного пояснення соціальних процесів, що відбуваються, а для суспільства, яке знаходиться в кризовому стані, – це є питанням його подальшого існування.

Розкриття специфіки сучасного суспільства та з'ясування проблем його дослідження крізь призму взаємозв'язку конструктивного і деструктивного.

В роботі розглядаються характерні риси сучасного суспільства, що обумовлюють специфіку його дослідження. З'ясовуються сильні та слабкі сторони методологічного плюралізму, що домінує в сучасному суспільствознавстві. Акцентується увага на проблемах, пов'язаних із застосуванням діалектики, синергетики, діяльнісного підходу до вивчення суспільних явищ. Специфіка сучасного суспільства (складність суспільних процесів, що посилюється; висока швидкість розвитку суспільства; нелінійність, багатоваріантність розвитку подій; невизначеність, що є постійною умовою життя; взаємообумовленість різноманітних соціальних процесів у різних регіонах світу, що з кожним роком збільшується; культурне та релігійне розмаїття сучасного світу) найбільшою мірою відповідає використанню в його дослідженні методологічного плюралізму. Ця тенденція стрімко поширюється серед вітчизняних суспільствознавців. Разом з тим, спостерігається необґрунтоване використання тих методологічних засобів, які в певний період розвитку філософського знання вважались «модними» (наприклад, синергетики) та має місце неконструктивна критика деяких методологічних надбань радянської філософії (наприклад, діалектики, діяльнісного підходу), які ще не вичерпали свого методологічного потенціалу. Конструктивність плюралізму повною мірою проявиться тоді, коли відкритість новому в науковому пошуку не буде затьмарювати дослідникові ані обмежень нових методів, ані достоїнств старих.

Ключові слова: суспільство, конструктивність, деструктивність, методологія, плюралізм, синергетика, діалектика, конструктивізм, діяльнісний підхід.

Modern society and some problems of its research

М.О. МЕРГЕЛІШВІЛІ

Institute of higher education of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
E-mail: ihed@ukr.net**Abstract**

It is known that well-chosen arsenal of the methodological tools in the field of social cognition is not only an essential component of successful research, but also is indirect contribution into society development. Therefore, any society needs an adequate explanation of the contemporary social processes, but for a society that is in crisis – this is the question of its future existence.

The discovery of the modern society specificity and clarification issues of its research through the prism of interconnection of constructive and destructive.

Characteristic features of modern society that determine the specificity of its research are discussed in this paper. The strengths and weaknesses of the methodological pluralism that dominates in modern social science are explored. Attention is focused on the problems associated with the application of the dialectics, synergetics, activity approach to the study of social phenomena.

The specificity of the modern society (increasing complexity of social processes; high-speed development of the society; nonlinearity, multi-variant scenario of the events development; the uncertainty that is permanent part of life; increasing from year to year interdependence of the various social processes in different regions of the world; cultural and religious diversity of the contemporary world) largely corresponds to use the methodological pluralism in its research. This trend is rapidly spreading among the native social scientists. However, there are unreasonable use of methodological tools that are considered as «fashionable» in a certain period of the development of philosophical knowledge (e.g., synergetics) and non-constructive criticism of some methodological achievements of philosophy of Soviet period (e.g., dialectics, activity approach) that have not exhausted their methodological potential.

The constructibility of pluralism fully manifests when openness to new scientific search will not overshadow to researcher nor the limitations of new or dignity of old methods.

Key words: society, constructive, destructive, methodology, pluralism, synergetics, dialectics, constructivism, activity approach.

© М.О. Мергелішвілі, 2013

Постановка проблеми. Відомо, що вдало підібраний арсенал методологічних засобів у сфері соціального пізнання – це не лише суттєва складова успішного дослідження, але й опосередкований внесок у розвиток соціуму, оскільки, на думку А. Щюца, «... соціальні науки не просто вивчають соціальний світ, але беруть участь у його створенні разом із носіями повсякденної свідомості, з усіма людьми, що творять соціальний світ і мають знання про нього» [Цит. за: 12, с. 7]. Розділяючи цю точку зору, зазначимо, що оскільки характерною рисою сучасного суспільства є динамізм, нелінійність, невизначеність, лавиноподібна реакція на незначні події, то, по-перше, посилюється складність дослідження; по-друге, істотно збільшується відповідальність науковця за результати своєї роботи. Необхідність знаходження правильної соціальної методології обумовлена ще й тим, що «... сучасна дійсність болісно демонструє наслідки безграмотного реформування суспільного життя: потрібні закони вчасно не приймаються, прийняті – не виконуються, рішення не відповідають злободенним потребам, бажане не відповідає можливостям» [1]. Отже, будь-яке суспільство потребує адекватного пояснення соціальних процесів, що відбуваються, а для суспільства, яке знаходиться в кризовому стані, – це є питанням його подальшого існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка методології соціально-гуманітарного пізнання, від початку формування в ХІХ столітті цілого комплексу відповідних дисциплін і дотепер, безсумнівно, одна з найбільш складних та завжди актуальних проблем. Розвиток суспільства і наук, зміна ідеологій, авторитет певного мислителя (іноді, через роки після смерті автора відбувається перевідкриття та нове прочитання наукової спадщини) – все це в більшій чи меншій мірі визначає тенденції розвитку в сфері методології соціального пізнання. Принципова поліпарадигмальність останнього обумовлює одночасне функціонування значної кількості методологічних концепцій, що непорівняльні, кожна з яких має своїх авторів, прихильників та послідовників. Ми відзначаємо лише тих із сучасних науковців, на праці яких спираємось у даній роботі. Отже, дослідженням специфічних рис сучасного соціуму та загальними проблемами його пізнання займаються: А. Асадуллін, В. Хазієв, Р. Шарипов [1], З. Бауман [2], В. Кохановський [10], В. Федотова [12]. Аналізу плюралізму присвячені роботи В. Ільїна, В. Кураєва [14], Л. Червонної [13]. Сучасним висвітленням проблем діалектики, а також її методологічним зв'язком з синергетикою займаються В. Кохановський [10], О. Князева [8]; можливостями

та обмеженістю синергетики у процесі пізнання соціального – Л. Бевзенко [3], О. Князева, С. Курдюмов [7]. Проблему діяльнісного підходу та його методологічний зв'язок з конструктивізмом досліджують В. Лекторський [6; 9], В. Петренко [9].

Зазначимо, що специфіку сучасного суспільства та проблеми його вивчення ми будемо розглядати крізь призму взаємозв'язку конструктивного і деструктивного. Оскільки предмет дослідження визначає вибір певного комплексу методів, тому, зрозуміло, поза нашою увагою залишиться деяка кількість проблем і методів сучасного соціально-гуманітарного пізнання.

Мета дослідження. Розкриття специфіки сучасного суспільства та з'ясування проблем його дослідження крізь призму взаємозв'язку конструктивного і деструктивного.

Виклад основного матеріалу. За останні два десятиліття методологія соціального пізнання зазнала суттєвих змін, що зумовлені як розвитком самої методології, так і розвитком сучасного суспільства. Однією з визначних рис сучасного суспільствознавства є домінування в ньому плюралізму. Це багатогранне явище, сутність якого розкривається в різних аспектах. В. Ільїн та В. Кураєв [14] пояснюють, що онтологічний плюралізм стверджує погляд на світ як на нелінійну, нестаціонарну, нерівноважну, поліваріантну багатоманітність, що самоорганізується. Гносеологічний плюралізм покладає в основу теорії пізнання уявлення про існування безлічі рівноправних, незалежних одна від одної форм і джерел знання, що функціонують за своїми власними законами та втілюються у взаємовиключних («непорівняльних») картинах світу. Політичний та ідеологічний плюралізм є теоретичним фундаментом толерантного мислення. Він орієнтує на відмову від визнання будь-якої ідеології або системи поглядів у якості єдино правильної, стверджує необхідність існування в суспільстві різноманіття світоглядних та ідеологічних орієнтацій, визнання права кожного на власний погляд і на можливість його демонстрування й захисту, поваги до опонента [14, с. 701].

Дослідники плюралізму аналізують не лише його сильні сторони, але звертають увагу і на слабкі. Зокрема, Л. Червонная констатує: «Плюралізм на рівні визнання правомірності й конструктивності для пошуку істини апробування потенціалу різних методів, технологій у змаганні з монізмами більш демократичний. Але він не має їхніх достоїнств більшої визначеності й системності, йому складніше малювати «картину світу», створювати її цілісний інтегральний, теоретичний образ, який може бути співвіднесений із практичним життям

людей» [13, с. 133]. Проте, слід підкреслити, що оскільки сучасне суспільство вже давно позбавлене визначеності, то саме плюралізм має більше можливостей для його дослідження. Використання методологічного потенціалу плюралізму, з одного боку, дозволяє суб'єкту пізнання обрати серед різноманіття існуючих методів і підходів таку сукупність для вивчення будь-якого з аспектів соціальної реальності, що допоможе плідно розглянути обраний предмет. З іншого боку, захопившись дослідницькими можливостями плюралізму, існує реальна загроза потрапити у пастку еkleктизму. «Плюралізм як підхід, що стверджує правомірність і доцільність перевірки в процесі пізнання різноманітних методів, прийомів, засобів, не гарантує знаходження істини, але лише конституює свободу її пошуку» [13, с. 133]. Скориставшись цією свободою, слід визначити методологічні засади дослідження взаємозв'язку конструктивного і деструктивного в суспільно-бутті. Соціально-філософський аналіз будь-якої проблеми передбачає наявність загального уявлення про специфіку сучасного суспільства. Характерними рисами останнього є:

1) складність суспільних процесів, що з часом лише посилюється. «Суспільні процеси відрізняються безмірною складністю, неосяжною безліччю граней, які то несподівано реалізуються, то також несподівано, в результаті активності інших суб'єктів суспільної діяльності, зникають» [1]. Що ж таке складність сама по собі? Виявляється, що хоча останнім часом мало яка праця, присвячена дослідженню різноманітних аспектів соціуму, залишається без констатації його складності, важко віднайти її вичерпне визначення. «Складність – багатоструктурність, багаторівневість, багатofункціональність, багатofакторність, багатозв'язковість, трудноописовість, малозрозумілість» [5, с. 79]. Більшою або меншою мірою всі ці аспекти складності мають відношення до суспільства та соціальних процесів, що відбуваються в ньому. Цей термін відсилає нас до категоріального апарату синергетики, в рамках якої складність активно досліджують. Зокрема, О. Князева і С. Курдюмов зазначають: «Природа складних формоутворень у світі така, що їх складність пов'язана не тільки з великою кількістю вхідних у них елементів і підсистем, не тільки зі складністю взаємодій між ними, але й зі складним об'єднанням, синтезом у них попередніх історичних станів (стадій) розвитку» [7, с. 177]. Те, що суспільство за своєю природою є складною системою, відомо давно. Що ж додає складності сучасному суспільству? По-перше, воно стало глобальним, по-друге, з'явилась ще одна реальність – віртуальна, що пов'язана з розвитком комп'ютерних

та інформаційних технологій. У контексті нашого дослідження це означає, що і конструктивне, і деструктивне в розвитку соціуму може бути неочікуваним результатом діяльності соціального суб'єкта в будь-якій точці світу, на будь-якому рівні соціальної взаємодії. У цьому зв'язку можна згадати так званий «ефект метелика», крізь призму якого інтерпретують деякі події в сучасному суспільстві. Глобальність, зокрема, означає, що сучасні проблеми стали спільними для всього людства (екологічна проблема, економічні кризи). Стрімкість поширення неточної або неперевіреної інформації, створюючи паніку, ускладнює вирішення проблеми, або грає на руку декому з зацікавлених суб'єктів, дозволяючи їм на цьому отримувати надприбутки.

Складність – головна ознака сучасного суспільства. Інші його характерні риси конкретизують та доповнюють уявлення про складність;

2) висока швидкість розвитку суспільства. В онтологічному плані це призводить до «втраченої спадково обумовленого місця людини в суспільстві. Соціальні групи – класи, верстви, страти – за складом стали дуже динамічними» [1]. В гносеологічному плані – до того, що «інформація встигає застаріти вже в ході її збирання... Одержання вичерпної інформації про соціальний об'єкт стає недосяжним ідеалом, перетворюючись у нескінченний процес» [1]. З погляду психології постійні стрімкі соціальні та політичні зміни призводять до того, що «...шокові й стресові стани людей стають не винятком, а скоріше правилом. Зорієнтуватися в мінливих соціальних ситуаціях і пристосуватися до каскадів екологічних, політичних, наукових зрушень у світі – вельми непросто. Це приводить до збільшення хаотичних елементів у суспільній свідомості й культурі» [7, с. 163]. Проте швидкість розвитку суспільства безумовно має і свої плюси. Серед них, зокрема, прогрес медицини, що дає надію на одужання або, принаймні, гідне життя мільйонам хворих, які ще вчора вважалися приреченими на смерть; інваліди стають менш залежними від допомоги оточуючих. Та сама рухливість соціальної структури пришвидшує та полегшує потрапляння індивіда в соціальну верству з більш високим статусом, що в традиційному суспільстві зробити було значно важче. Загалом будь-яка риса, що характеризує специфіку сучасного суспільства, постає як амбівалентна, що потенційно може стати як сприятливою, так і несприятливою умовою для самореалізації індивіда та розвитку соціуму;

3) нелінійність, багатоваріантність розвитку подій. З погляду синергетики особливості феномена нелінійності у світоглядному сенсі полягають у наступному: «а) багатоваріант-

ність шляхів еволюції; б) наявність вибору з альтернативних шляхів і певного темпу еволюції; в) незворотність еволюційних процесів; г) періодичне чергування різних стадій протікання процесів (посилення й ослаблення інтенсивності процесів, стягування до центру й розтікання від нього, еволюції й інволюції, інтеграції й часткового розпаду)» [7, с. 238]. Сучасні науковці стверджують, що лише формування нелінійного мислення допоможе ефективно керувати суспільними процесами. З одного боку, нелінійність соціальних процесів ускладнює управління ними, спричинює невизначеність, невпевненість у завтрашньому дні. З іншого боку, сама по собі наявність вибору та можливість зміни напрямку перебігу певного несприятливого процесу на протилежний стимулює появу стриманого оптимізму щодо майбутнього. Важливо також, що «... зростаюча складність означає одночасно і нелінійність, що збільшується, а в нелінійному світі зростає ймовірність здійснення навіть малоімовірних подій» [7, с. 17];

4) невизначеність, що є постійною умовою сучасного життя (З. Бауман, П. Бурдьє та ін.). Раніше невизначеність була специфічною ознакою кризового або перехідного періоду в розвитку будь-якого суспільства. «У кризові періоди розвитку суспільства, коли невизначеність максимальна, ймовірність прийняття раціонально обґрунтованих рішень стає мінімальною» [1]. Саме відсутність раціонально обґрунтованих рішень спричиняє деструктивний розвиток подій в умовах, коли суспільство знаходиться в стані, далекому від рівноваги. Відсутність або суперечливість інформації спонукає людину до дії навмання або до вичікування, в надії на те, що стануть більш зрозумілими перспективи подальших змін, або кризова ситуація вирішиться сама собою. В таких обставинах, звичайно, в діяльності соціальних суб'єктів переважають ірраціональні складові, такі як віра, інтуїція, які, до речі, коли раціональні засоби недостатньо ефективні, можуть відіграти конструктивну роль в управлінні соціальними процесами. Невизначеність у суспільстві також додає складності процесу його пізнання;

5) посилення взаємообумовленості різноманітних соціальних процесів у різних регіонах світу. Вище ми зазначали, що складність сучасного суспільства пов'язана з глобалізацією та віртуалізацією соціального простору. Вони ж посилюють і взаємообумовленість та взаємозалежність соціальних процесів. Те, як події в сучасному світі впливають на розвиток суспільства в майбутньому, є однією з найважливіших проблем сучасності. Вона полягає, по-перше, у складності прогнозування майбут-

нього. По-друге, в бурхливому розвитку науки і техніки на тлі загального зниження рівня моралі. По-третє, у вичерпності природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. По-четверте, в нерівномірності розвитку суспільства, подальшого збагачення розвинутих країн за рахунок тих, що розвиваються. Все це є питаннями, на які вже сьогодні потрібно знаходити адекватні відповіді, в протилежному випадку – турбота про майбутнє людства позбавляється сенсу;

6) культурне та релігійне розмаїття сучасного світу, що породжує низку проблем і, перш за все, проблеми ідентичності та толерантності. З одного боку, захист на державному рівні та толерантне ставлення до представників різних культур у межах однієї країни, безумовно, одне з суттєвих досягнень цивілізації. З іншого боку, деякі лідери західних країн (А. Меркель, Н. Саркозі) свого часу дійшли висновку, що політика мультикультуралізму себе не виправдала. І це зрозуміло, адже вкрай складно віднайти баланс між захистом прав представників однієї національності або релігії та обмеженням прав і свобод іншої. Толерантність може часом приймати дивні форми та повертатися проти тих, хто її дотримується. Так, наприкінці 2012 року адміністрація датського міста Коккедал вирішила не ставити різдвяну ялинку. Більшість з членів міської адміністрації – мусульмани, які вважали, що підготовка до Різдва надто коштовна. Це обурило місцеву громаду, адже перед тим на мусульманське свято Курбан-байрам було витрачено майже в 10 разів більше (8 тис. євро), ніж сума, яку потрібно було витратити на ялинку (600-900 євро) [4].

Виходячи із зазначених рис сучасного суспільства, соціально-філософське дослідження повинно запропонувати достатньо абстрактну і відкриту модель взаємозв'язку конструктивного і деструктивного в суспільному бутті, яку можна було б доповнювати і уточнювати в міру суттєвої зміни змісту і форм розвитку суспільних процесів. Це зумовлює також використання в процесі дослідження методологічного потенціалу діалектики, синергетики, діяльнісного підходу та деяких інших. Окреслимо лише певні проблеми, що пов'язані з застосуванням цих методів.

Домінування плюралізму в соціогуманітарному пізнанні пояснює наявність у різних дослідженнях примхливих комбінацій тих чи інших принципів, методів, підходів, які на перший погляд несумісні, втім, вдале застосування яких дозволяє отримати цікаві результати. Разом з тим, у вітчизняному суспільствознавстві спостерігається необґрунтоване використання в науковому пошуку тих методо-

логічних засобів, які в певний період розвитку філософського знання вважаються «модними», наприклад, синергетичного підходу. Нерідко таке використання обмежується некритичним запозиченням понятійно-категоріального апарату синергетики, що суттєво не допомагає вирішувати дослідницькі завдання. При цьому, зрозуміло, методологічний потенціал самого підходу повною мірою не розкривається, більше того, його методологічні можливості дискредитуються. Щодо цього Л. Бевзенко зазначає, що «... парадоксальність полягає, з одного боку, в прагненні авторів теоретично моделювати соціальні об'єкти, ґрунтуючись на принципах нелінійного мислення, з іншого – у спробах представляти результати таких побудов у формі лінеаризованого тексту, побудованого за логікою послідовних умовиводів, що незмінно руйнують ту багатомірну значеннєву єдність, яку дає синергетична картина світу» [3, с. 141].

На те, що синергетика може бути застосована в дослідженні соціальних явищ лише з певними обмеженнями, вказують її провідні фахівці. Зокрема, О. Князева і С. Курдюмов [7] виділяють наступні обмеження:

По-перше, синергетика має справу з макросоціальними процесами й загальними тенденціями розвитку суспільства. Поведінка, мотиви, особистісні пріоритети кожного окремого члена суспільства або навіть малої соціальної групи навряд можна з'ясувати за допомогою синергетики.

По-друге, синергетика практично не враховує роль свідомого фактора духовної та ідеологічної сфери. Тобто вона не розглядає можливість людини прямо й свідомо протидіяти макротенденціям самоорганізації, які властиві соціальним співтовариствам.

По-третє, труднощі застосування синергетики до соціальної сфери полягають у тому, що з переходом на більш високі рівні організації зростає кількість факторів, які беруть участь у детермінації досліджуваного соціального феномена або події. Комбінація цих різних факторів соціального життя приводить у кожному окремому випадку до унікального результату тієї або іншої події, яку практично неможливо передбачити й укласти в русло синергетичного графіка. Власне «синергетичний» фактор, тобто фактор стохастичної самоорганізації соціальних процесів, втрачається в складній картині поведінки конкретної людини або невеликої групи людей. Тільки в стані нестійкості соціального середовища (поблизу біфуркації або моменту загострення соціальних процесів) дії окремої історичної особистості можуть визначити виникнення нової макросоціальної картини процесів [7, с. 57-58].

Ще однією особливістю нинішнього ета-

пу розвитку вітчизняного суспільствознавства є те, що в дисертаційних роботах, наукових статтях має місце серйозна критика або відбувається ігнорування деяких методологічних надбань радянської філософії, які, на думку багатьох дослідників, не відповідають вимогам часу. Так, наприкінці ХХ – початку ХХІ століття діяльнісний підхід, основні ідеї якого були розроблені у радянській психології (С. Рубінштейн, А. Леонтьєв та ін.), філософії (Г. Батищев, Е. Юдін та ін.) зазнав нищівної критики.

В. Лекторський, досліджуючи перспективи діяльнісного підходу у сучасних умовах, зазначає, що звинувачення на його адресу зводяться до наступних: по-перше, він розумівся як інтерпретація та розвиток деяких важливих марксовських ідей, тому негативне сприйняття філософії К. Маркса, що властиве сучасності, поширюється і на діяльнісний підхід; по-друге, конкретні теорії діяльності зіткнулися з рядом проблем, які, на думку критиків діяльнісного підходу, не можуть бути вирішені в рамках цих теорій, а передбачають вихід за них; по-третє, діяльнісний підхід передбачає дуже вузьке розуміння філософії, яке було можливе тоді, коли радянські дослідники мали погане уявлення про сучасні філософські концепції [6, с. 328]. Між тим, у наш час науковці, переважно пострадянського простору, продовжують використовувати діяльнісний підхід у різних дисциплінах суспільно-гуманітарного циклу, адаптуючи його до сучасних умов і конкретної проблеми. Одним із проявів такої адаптації є те, що у поширеному сьогодні конструктивізмі деякі дослідники (В. Лекторський, В. Петренко, В. Швирьов та ін.) знаходять спільні риси з діяльнісним підходом. Зокрема, В. Лекторський стверджує: «... конструктивний реалізм не що інше, як сучасна версія діяльнісного походу... » [9, с. 6]. У свою чергу В. Петренко зазначає, що діяльнісний підхід «... має з конструктивізмом багато спільних положень. Знову ж таки у ряді статей я намагався показати, що, взагалі-то одним з родоначальників сучасного конструктивізму можна вважати Л.С. Виготського» [9, с. 13-14]. Отже, звернення до діяльнісного підходу в науковому пошуку відбувається незважаючи на його серйозну критику, панування методологічного плюралізму та широку доступність сучасних західних філософських (соціологічних, психологічних і т.ін.) ідей, що стало можливим завдяки глобалізаційній відкритості, зокрема функціонуванню мережі Internet. Така ситуація може свідчити, по-перше, про вірність традиції, по-друге, про те, що методологічні можливості даного підходу не вичерпано. Також наприкінці ХХ – початку ХХІ століття серед суспільствознавців

пострадянського простору на сторінках фахових журналів, а іноді – підручників, точилися заочні дискусії щодо ефективності діалектичного методу при аналізі суспільних явищ. На нашу думку, ті самі звинувачення, які наводив В. Лекторський щодо діяльнісного підходу, стосуються і діалектичного методу, принаймні, відносно негативного сприйняття філософії К. Маркса. Можна припустити, що за умов, коли у 90-х роках ХХ століття почали активно перекладати праці іноземних фахівців з соціальної методології, у вітчизняних суспільствознавців, які до того були обмежені рамками діалектичного методу, виникло природне бажання застосовувати у своїх дослідженнях щось інше. Між тим російський філософ В. Кохановський вже в середині 2000-х років, проаналізувавши відношення до діалектичного методу серед представників соціально-гуманітарних наук, дійшов висновку: «Найважливішою особливістю сучасної методологічної ситуації у вітчизняному соціальному пізнанні є «реабілітація» діалектики, зростання інтересу до діалектичного методу як ефективного способу дослідження соціокультурного життя на всіх його рівнях – від суспільства в цілому до одиничних, унікальних подій і явищ» [10, с. 300]. Слід зазначити, що зростання інтересу до діалектичного методу певною мірою зумовлене не тільки більш зваженим підходом до філософського спадку К. Маркса та фахівців радянського періоду, але і стрімким поширенням ідей синергетики. Зокрема, про це свідчать висловлювання на кшталт: «... дані синергетики надають унікальну можливість верифікації й більш глибокого розуміння діалектичних законів і категорій з погляду сучасної науки...» [11, с. 9]. Вірно і зворотне твердження, а саме: Л. Бевзенко відзначила, що популярність ідей синергетики на пострадянському просторі не в останню чергу зумовлена тим, що нелінійність синергетичного мислення не вступає в протиріччя з добре відомими діалектичними логічними конструкціями, а це в психологічному плані забезпечує позитивне тло сприйняття синергетичних ідей [3, с. 145-146]. О. Князева, яка одну зі своїх статей назвала «Мислити синергетично означає мислити діалектично», констатує, що синергетика, вивчаючи загальні закони складної поведінки, має справу з реальною діалектикою природних і соціальних процесів: «А саме з діалектикою випадковості та необхідності,

хаосу та порядку в процесах самоорганізації складних структур, діалектикою стійкості та нестійкості, життя та смерті складних структур, самопідтримки складної організації через постійне подолання загрози її розпаду, діалектикою потенційного й актуального, схованих у нелінійному середовищі структур-атракторів еволюції та вже виявлених форм організації, діалектикою управління й самоуправління, оптимальною мірою хаосу й мірою зовнішнього керування для стійкого динамічного розвитку складної організації. Синергетичні уявлення про механізми розвитку й самоорганізації складних систем у природі та суспільстві можуть збагатити саму філософську діалектику, принаймні, послужити плідним полем для критичної аналітичної та рефлексивної роботи філософа-методолога» [8]. Отже, вивчаючи сучасне суспільство, було б необачно проігнорувати суттєвий пласт філософського досвіду, яким є діалектичний метод.

Висновки. Специфіка сучасного суспільства (складність суспільних процесів, що посилюється; висока швидкість розвитку суспільства; нелінійність, багатоваріантність розвитку подій; невизначеність, що є постійною умовою життя; взаємообумовленість різноманітних соціальних процесів у різних регіонах світу, що з кожним роком збільшується; культурне та релігійне розмаїття сучасного світу) найбільшою мірою відповідає використанню в його дослідженні методологічного плюралізму. Ця тенденція стрімко поширюється серед вітчизняних суспільствознавців. Разом з тим, спостерігається необґрунтоване використання тих методологічних засобів, які в певний період розвитку філософського знання вважались «модними» (наприклад, синергетики) та має місце неконструктивна критика деяких методологічних надбань радянської філософії (наприклад, діалектики, діяльнісного підходу), які ще не вичерпали свого методологічного потенціалу. Конструктивність плюралізму повною мірою проявиться тоді, коли відкритість новому в науковому пошуку не буде затьмарювати дослідників ані обмежень нових методів, ані переваг старих. Враховуючи специфіку сучасного суспільства та відповідний методологічний комплекс, перспективним у подальшому дослідженні є з'ясування самоорганізаційних та організаційних засад конструктивного і деструктивного в суспільному бутті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Асадуллин А.Р. Истинность социума: Монография [Электронный ресурс] / Асадуллин А.Р., Хазиев В.С., Шарипов Р.А. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2003. – 186 с. – Режим доступа: http://sbiblio.com/biblio/archive/asadulin_istinnost/ - Назва з екрана.
2. Бауман З. Пять прогнозов и множество оговорок [Электронный ресурс] / Зигмунт Бауман; пер. С. Макарецва // Иностранная литература. – 2006. – №8. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/2006/8/ba14.html> - Назва з екрана.
3. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций [Текст] / Любовь Дмитриевна Бевзенко. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
4. Власти запретили ставить в датском городе рождественскую елку: мусульманам она ни к чему [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/world/16nov2012/denmarkchristmastree.html> - Назва з екрана.
5. Карпичев В.С. Организация и самоорганизация социальных систем: Словарь [Текст] / В.С. Карпичев. – М. : Издательство РАГС, 2001. – 126 с.
6. Лекторский В.А. Деятельностный подход: кризис или возрождение? / В.А. Лекторский [Текст] // Наука глазами гуманитария / Отв. ред. В.А. Лекторский. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – С. 327–344.
7. Князева Е.Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции [Текст] / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – [2-е изд.]. – М. : КомКнига, 2011. – 272 с.
8. Князева Е.Н. Мыслить синергетически значит мыслить диалектически [Электронный ресурс] / Е.Н. Князева. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/MISLSIN.htm> - Назва з екрана.
9. Конструктивизм в эпистемологии и науках о человеке (материалы «круглого стола») [Текст] // Вопросы философии. – 2008. – № 3. – С. 3–37.
10. Кохановский В.П. Философские проблемы социально-гуманитарных наук (формирование, особенности и методология социального познания): учебное пособие для аспирантов [Текст] / Валерий Павлович Кохановский. – Ростов н / Д. : «Феникс», 2005. – 320 с.
11. Савостьянова М.В. Перспективы человека разумного: эволюция или адаптация? [Текст] / Марина Владимировна Савостьянова. – К. : Издатель ПАРАПАН, 2005. – 168 с.
12. Федотова В.Г. Социальное конструирование приемлемого для жизни общества (К вопросу о методологии) [Текст] / Валентина Гавриловна Федотова // Вопросы философии. – 2003. – № 11. – С. 3-18.
13. Червонная Л.Г. Плюрализм в социально-гуманитарном познании / Любовь Григорьевна Червонная [Текст] // Общественные науки и современность. – 2002. – № 2. – С. 127-135.
14. Энциклопедия философии и эпистемологии науки [Текст] / [сост. и общ. ред. Касавин И.Т.]. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. – 1248 с.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2013

REFERENCES:

1. *Asadullin A.R., Khaziev V.S., Sharipov R.A.* Istinnost' sotsiuma (The truth of the society). Ufa, 2003. 186 p. Regime to access: http://sbiblio.com/biblio/archive/asadulin_istinnost/
2. *Bauman, Z.* Pyat' prognozov i mnozhestvo ogovorok (Five predictions and many reservations). *Inostrannaya literatura*, 2006, no.8. Regime to access: <http://magazines.russ.ru/inostran/2006/8/ba14.html>
3. *Bevzenko, L.D.* Sotsial'naya samoorganizatsiya. Sinergiticheskaya paradigma: vozmozhosti sotsial'nuikh interpretatsii (Social self-organization. Synergetic Paradigm: the possibilities of social interpretations). Kyev, 2002. 437 p.
4. Vlasti zapretili stavit' v datskom gorode rozhdstvenskuyu elku: mucul'manam ona ni k chemu. (Authorities have banned to put in the Danish town Christmas tree: Muslims don't need it). Regime to access: <http://www.newsru.com/world/16nov2012/denmarkchristmastree.html>
5. *Karpichev, V.S.* Organizatsiya i samoorganizatsiya sotsial'nuikh system: Slovar'. (Organization and self-organization of social systems: dictionary). Moscow, 2001. 126 p.
6. *Lektorskiy, V.A.* Deyatel'nostnuii podkhod: krizis ili vozrozhdenie? (The activity approach: a crisis or rebirth?) In: *Nauka glazami gumanitariya*. Moscow, 2005. pp. 327-344.
7. *Knyazeva H.N., Kurdyumov S.P.* Sinergetika: Nelineinost' vremeni i landshaftui koevol'yutsii (Synergetics: Nonlinearity of time and landscapes of co-evolution). Moscow, 2011. 272 p.
8. *Knyazeva, H.N.* Muislit' sinergeticheski znachit' muislit' dialecticheski (To think synergistically is to think dialectically). Regime to access: <http://spkurdyumov.narod.ru/MISLSIN.htm>
9. Konsrukivizm v epistemologii i naukakh o cheloveke (materialui «kruglogo stola») / (Constructivism in epistemology and in the human sciences (materials of «round table»)). *Voprosui filosofii*, 2008, no 3, pp.3-37.
10. *Kokhanovskiy, V.P.* Filosofskie problemui sotsial'no-gumanitarnuikh nauk (formirovanie, osobennosti i metodologiya sotsial'nogo poznaniya): uchebnoe posobie dlya aspirantov. (Philosophical problems of social and humanities sciences (formation, characteristics and methodology of social cognition): a textbook for postgraduates). Rostov-on-Don, 2005. 320 p.
11. *Savost'yanova, M.V.* Perspektivui cheloveka razymnogo: evolyutsiya ili adaptatsiya? (Prospects of Homo sapiens: the evolution or adaptation?). Kyev, 2005. 168 p.
12. *Fedotova, V.G.* Sotsial'noe konstruirovanie priemlemogo dlya zhizni obshchestva (K voprosy o metodologii). (Social construction acceptable to live society (On the question of methodology)). *Voprosui filosofii*, 2003, no 11, pp. 3-18.
13. *Chervonnaya, L.G.* Plyuralizm v sotsial'no-gumanitarnom poznanii (Pluralism in the social and human cognition). *Obshchestvennuie nauki i sovremennost'*, 2002, no 2, pp. 127-135.
14. Entsiklopediya filosofii i epistemologii nauki (Encyclopedia of philosophy and of epistemology science). Moscow, 2009. 1248 p.

Мегрелішвілі Марія Олексіївна - докторант, кандидат філософських наук, доцент
Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
Адреса: 01014, Україна, м. Київ, вул. Бастионна, 9
Телефон: +38 (044) 286-68-04, e-mail: megrelishvili@list.ru

Mehrelishvili Mariia Oleksiivna - doctoral candidate, PhD in philosophy, associate professor
Institute of higher education of the national academy of pedagogical sciences of Ukraine
Address: 9, Bastionna Str., Kyiv, Ukraine, 01014
Phone: +38 (044) 286-68-04, E-mail: megrelishvili@list.ru